

ORIGINALNA SKULPTURA "ECCE HOMO" PRVI PUT IZLOŽENA NA SALONU U PARIZU 1875.

Prilog istraživanju opusa kiparice Marcello

ĐURĐA PETRAVIĆ □ Moderna galerija, Zagreb



sl.1.-5. Marcello
Ecce homo, 1875.
kararski mramor, 97 x 74 x 40 cm
sign. na okruglom postolju: MARCELLO
MG 80/MGP 1075

U drugoj polovici 19. stoljeća na izložbama u Londonu, Parizu, Münchenu, Rimu i Beču svoje je skulpture izlagala švicarska kiparica i slikarica Marcello (Adèle d'Affry Castiglione Colonna) koja se ubraja među najistaknutije europske umjetnice druge polovice 19. stoljeća. Ne želeći da njen spol i status vojvotkinje utječu na prihvaćanje i ocjenu njenih skulptura odabrala je muški pseudonim Marcello po kojemu će postati profesionalno poznata. Kiparica Marcello nije bila nepoznata niti u našoj sredini. U Zagrebu je tijekom 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća javnost bila u prilici vidjeti njenu skulpturu *Ecce homo*, znanu i pod nazivom *Krist* i *Otkupitelj svijeta*, izloženu u arkadama Akademijske galerije što govori o relevantnosti kiparice s aspekta društveno-kulturnih kretanja, to jest povezanosti Hrvatske sa suvremenim europskim umjetničkim tijekovima. Biskup Josip Juraj Strossmayer koji je godine 1889. darovao mramorno poprsje *Ecce homo*, rad kiparice Marcello, Akademijskoj galeriji u Zagrebu za njen postav, imao je u razdoblju od 1865. do 1905. ključnu ulogu u nabavi

domaćih i stranih slikarskih i kiparskih djela (starih majstora) i suvremene produkcije 19. stoljeća, kako iz izvora u Hrvatskoj, tako i iz Europe. Stručnjaci u nas koji su se tijekom druge polovice 19. stoljeća i tijekom 20. stoljeća susretali s ovim djelom, bili su upoznati s osnovnim podatcima iz umjetničina života i rada, no njen opus, ugled i značenje koje ima u europskoj skulpturi 19. stoljeća nisu bili predmetom njihova većeg interesa. Iako cijenjena tijekom života, nakon svoje smrti 1879. godine Marcello je pala u zaborav kao i mnogi europski umjetnici koji pripadaju akademskoj tradiciji 19. stoljeća. Ponovno je otkrivena 70tih godina 20. stoljeća kada raste interes prema stvaralaštvu žena umjetnica i revalorizaciji umjetnosti akademske tradicije 19. stoljeća. Tako je ranih 80tih Marcello predstavljena javnosti kako u Europi tako i u Americi: retrospektiva 1980. u Musée d'Art et d'Histoire u Fribourgu u skraćenom je obimu prenesena u Musée Rodin u Parizu, a izložba Francusko kiparstvo 19. stoljeća održana je u Los Angeles County Museum of Art. Na retrospektivi u Fribourgu 1980. godine nije, međutim, bilo izloženo poprsje *Ecce homo* izlagano na Salonu u Parizu 1875. Europska struka smatrala ga je izgubljenim.

Ecce homo, datiran 1875. godinom, kiparično je antologijsko djelo religiozne tematike i prva skulptura upisana u Inventar umjetnina Moderne galerije JAZU pod inv. br. MG-80 sa slijedećim kataloškim podatcima: Autor: Castiglione-Colonna-Marcello; Naziv umjetnine i signatura: Ecce homo, sign.: postament; Format: V. 0,800 m; Tehnika: kararski mramor; Ušla u zbirku: Sbr. 3; Opaska: u Gliptoteci-pohrana 1.6.1954.- br.114, ugovor broj 65. (voditelj inventara: Ruža Gliha, op.a.). Analiza djela pokazuje iznimne likovne vrijednosti autoričine vrlo osobne interpretacije. Kiparica magistralno interpretira temu iz ciklusa Pasije bez standardizirane ikonografije. Umjesto fizičke patnje koja se ocrtava na licu, čela orošena kapljicama krvi i vezanih ruku u kojima je trska, Marcello uprizoruje Isusa u dostojanstvenoj patnji, u duhovnoj ekstazi, glave lagano zabačene u natrag i gore, mistično praznih očnih jabučica, kose složene u splet punih oblila uvojaka, nagog poprsja u laganoj torziji ogrnutog valovitom elegantnom draperijom koja potcrtava ljepotu stava iz svih vizura. Preplet trnove krune koja je atribut mučeništva Bogočovjeka i Otkupitelja



pomno je i detaljistički bogato oblikovana. U nazivu djela riječi su "ecce homo"/"evo čovjeka" koje izgovara Poncije Pilat dok izručuje Isusa pred glavarima svećeničkim i narodom koji povikaše: *Razapni, razapni!* Bičevan, ogrnut crvenim plaštem, okrunjen trnovom krunom, izrugivan je riječima "zdravo kralju židovski" i udaran trstikom. *Obzor* iz 1889. godine donosi opis skulpture: "U bielom hladnom mramoru živo je izražena bol trpećega trnovim viencem okrunjena spasitelja, prikazana žudijskomu narodu u tom užasnom stanju. Ovdje je dlieto umjelo izraziti na licu sva božanska čuvstva za ljudski rod, svaku porugu podnosećega spasitelja. Naša galerija može se ovom tekovinom ponositi.¹ Isus Krist kao Otkupitelj grijeha svijeta velika je tema iz biblijske povijesti čovječanstva i osobni izbor kiparice koja za svoje teme uvijek odabire ličnosti herojskih osobnosti iz povijesti, mitologije i suvremenosti, rijetko muške likove i veoma rijetko vjerske sujete. Među malobrojnima djelima vjerskog sujeta je komorna mramorna bista *Mala Madona* (38,5 x 25,2 x 16,5 cm, Marcello Foundation, Fribourg) te nekoliko grafika. Stoga ovo jedinstveno djelo visokih estetskih dosega kojim kiparica figurom trpećeg Isusa Krista ističe njegovu dostojanstvenost u patnji i feminilnu ljepotu ima posebno mjesto u njenu opusu. Za većinu domaće stručne javnosti djelo je nepoznato budući da od 1947. godine do danas nije bilo izlagano. Godine 1954. skulptura je predana u pohranu u Glip-toteku HAZU, ostaviši do danas zaboravljena. Po prvi je put javno predstavljena nakon davne 1932. godine na izložbi *Kristova muka i otkupljenje*, održane u Modernoj galeriji u Zagrebu 2013. godine. Gledano u europskom



kontekstu, pronalaskom originalne skulpture *Ecce homo*, isklesane u carrarskom mramoru, dimenzija 97 x 74 x 40 cm, s uklesanom signaturom MARCELLO na okruglom postolju, znatno oštećenog prepleta trnove krunice i postolja, opus kiparice Marcello proširuje se na remek-djelo izlagano, kao što ćemo pokazati, na pariškom Salonu 1875. godine. *Ecce homo* se navodi kao izložak u katalozima postava Akademije galerije Strossmayerove tiskanim 1891., 1911. i 1917., u popisu umjetnina u Katalogu Akademije galerije Strossmayerove koji je sastavio dr Petar Knoll 1922. i u akademičkom katalogu iz 1932. godine. O kiparici Marcello i njenom stvaralaštvu nalazimo podatke u leksikonima, katalozima izložbi i monografijama.²

Marcello je, isklesala dvije različito oblikovane skulpture istog sujeta: u vlasništvu Musée d'Art et d'Histoire u Fribourgu mramorna je skulptura *Ecce homo* izložena u muzejskoj Galeriji Marcello, a u pohrani u Gliptoteci HAZU u Zagrebu mramorno je poprsje *Ecce homo* (MG 80; MZP 1107). Treća skulptura naziva *Ecce homo* originalni je gipsani odljev u vlasništvu Fondacije Marcello u Fribourgu. Prije nego što je vidjela fotografiju zagrebačke skulpture, zamjenica direktora Musée d'Art et d'Histoire u Fribourgu Caroline Schuster bila je mišljenja da je njihova skulptura isklesana prema gipsanom odljevu iz Fondacije Marcello i dodaje kako sada, vidjevši našu skulpturu, ne može to sa sigurnošću tvrditi u ovoj fazi istraživanja. Sada ističe kako je svjesna da se originalna skulptura nalazi u fundusu Moderne galerije u Zagrebu.

Gdje je nabavljena pronađena skulptura koju u drugoj polovici 19. i prvim desetljećima 20. stoljeća zatičemo

1 Flaschar Šamec, Indira. Akademski galerija slikah. Bibliografija priloga o Strossmayerovoj galeriji starih majstora Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti 1842.-1946., 15 HAZU 1861 – 2011, Zagreb, 2011., 000883, GALERIJA slika, str.152, U: *Obzor – God.* (30), br. 262 (1889-11-13), str. (3).

2 Katalog Akademski galerija Strossmayerova, drugo izdanje JAZU, Zagreb, 1891., izloženo u Arkadah, str. 4, kat.br.3: Isus trnovom krunom ovienčan, boli shrvan, sjeća se čovječanstva; djelo se navodi u katalozima: Akademski galerija Strossmayerova, JAZU, Zagreb, 1911, kat.br.3; 1917., Dr Petar Knoll. Akademski galerija Strossmayerova, JAZU, Zagreb, 1922., šesto izdanje, IV poglavlje, Popis umjetnina, 73, kat.br.3: Castiglione-Colona (XIX vijek): *Ecce homo*; Katalog Akademski galerije Strossmayerove, JAZU, Zagreb, 1932., br.330(3); Thieme-Becker Künstler Lexikon, Allgemeines Lexikon Der Bildenden Künstler, Ulrich Thieme, Sechster band (VD), Leipzig Verlag von E.A.Seemann, 1912., 166-167. (uz navod literature o kiparici Castiglione-Colonna); Caterina Y. Pierre. The rise and fall of the Musée Marcello. *Journal of the History of Collections*, vol.18, no.2(2006), 211-223; Vandura, Đuro. Strossmayerova donacija, europska umjetnost X.-XIX. stoljeća. HAZU i SGSM, Zagreb, 2006.; Katalog izložbe Von Houdon bis Rodin-Französische Plastik des 19. Jahrhunderts, Staatliche Kunsthalle Karlsruhe, Kehrer Verlag Heidelberg und die Autoren, Bonn, 2007. (Trauth, Nina. Pygmalions Schwestern und Verlassene Psychen – überlegungen zu Bildhauerinnen des 18. und 19. Jahrhunderts, 41-49; poglavlje: Marcello – der Körper der Künstlerin als Maskerade, 47-49, 375, biografija: 256-257.). Caterina Y. Pierre. Genius Has No Sex. The Sculpture of Marcello (1836-1879), Editions de Penthes and infolio editions, Museum of the Swiss Abroad, Geneva, 2010., 91-93.(str. 93: fotografija originalne skulpture *Ecce homo* izložene na Salonu u Parizu 1875.); Petrić, Đurđa. Skulptura *Ecce homo* izložena na Salonu u Parizu 1875., katalog izložbe *Kristova muka i otkupljenje*, Moderna galerija, Zagreb, 2013., 23-25.

3 Flaschar Šamec, Indira. Akademička galerija slikah. Bibliografija priloga o Strossmayerovoj galeriji starih majstora Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti 1842. – 1946., 15 HAZU 1861 – 2011, Zagreb, 2011., 000882 DAROVI jugoslavenskoj akademiji, str. 152, U: Vienac – God. 21, br. 46(1889), str. 736; Obzor. – God. (30), br. 262 (1889-11-13), str. (3);

4 Vandura, Đuro. Zbirka umjetnina biskupa Josipa Jurja Strossmayera, str. 21-22, predgovor u knjizi Strossmayerova donacija, europska umjetnost X.-XIX.stoljeća, HAZU i SGS, Zagreb, 2006.

5 Caterina Y. Pierre. *Genius Has No Sex. The Sculpture of Marcello (1836-1879)*, str. 91

6 U periodu 1870-1872. Marcello je osmislila i razradila svoj san o vlastitom muzeju, tijekom 70tih osnovala Fond za održavanje kolekcije i repliciranje svojih najuspješnijih skulptura u mramoru i bronci te u tu svrhu ostavila značajnu sumu od 55,000 švicarskih franaka. Kipara Narcissea Jacquesa imenovala je za rad na mramornim replikama, a ljevaoncu Thiebaut Freres u Parizu za odljev svog najpoznatijeg djela *Pijeta*. Kako od 1856.godine Marcello radi skulpture u gipsu, glini i vosku koje potom odabrani klesar prenosi u mramor a lijevač lijeva u bronci, mnogi njeni rani radovi, kao i oni iz kasnijeg razdoblja, postoje u nekoliko verzija. Angažiranje profesionalnih klesara kao pomagača bila je uobičajena praksa među kiparima i kiparicama tijekom devetnaestog stoljeća i kasnije..

Caterina Y. Pierre je najviše zaslužna za promociju zaboravljene kiparice Marcello. Svojim znanstvenim i stručnim radovima, rabeći različite diskurse, nakon stoljetnog zaborava oživjela je kiparicu Marcello sagledavši je u kulturnom kontekstu 19. stoljeća, istaknuvši nadasve njenu osobnost obilježenu ustrajnošću da se unatoč društveno neprihvatljivoj ulozi izbori za poziv kiparice. Svoje izučavanje iznijela je u četiri poglavlja knjige *Genius*



u postavu Akademijske galerije, o čemu svjedoče već spomenuti katalogi, i kojim to argumentima možemo posvjedočiti njenu autentičnost, to jest da je riječ o izgubljenom pronalazi originalnoj skulpturi s kojom se Marcello predstavila na Salonu u Parizu 1875.? U katalogu izložbe *Marcello Sculpteur* autorice dr. Henriette Bessis, održane u Fribourgu 1980., pronalazim podatak o povijesti skulpture. Biskup J.J.Strossmayer naručio je od kiparice Marcello 24.7.1874., izravno iz Rima, mramorno poprsje *Ecce homo* kojim Marcello konkurira na Salonu u Parizu 1875. Nakon Salona djelo je vraćeno u Rim, te u ožujku 1876. poslano naručitelju biskupu Strossmayeru koji ga 1889. daruje modernom odjelu Akademijske galerije, a djelo se izlaže u galerijskoj arkadi. U *Viencu*, rubrika *Svaštice. Darovi jugoslavenskoj akademiji*, baš kao i u ranije citiranom *Obzoru*, nalazimo vrijedan je podatak o nabavi umjetnine: "Drugo veće i savršenije djelo jest *"Ece homo"* od čuvene vajarice, pod pseudonimom *"Marcello"* poznate kneginje *Castiglione*, izradjeno takodjer u kararskom mramoru u Rimu. Slavni naš mecena kupio je taj kip za 7.000 franaka". *Obzor* prenosi vijest: "naš slavni mecena dao je za taj kip 7.000 franaka", kao i to da je djelo ovih dana "izpostavljeno u akademičkoj palači izpod arkada".³ lako je interes biskupa Strossmayera usredotočen na kupnju slika, razvidno je da je bio dobro obaviješten o kretanjima u europskoj skulpturi i o vodećim umjetnicima 19. stoljeća. Za nabavu umjetnina imao je svoje povjerenike "koji su svoj izbor temeljili na važnosti prosudbi odabranih eksperata", a i sam je ugovarao i kupovao umjetnine. Poznata je tako biskupova suradnja s kanonikom Niko-

lom Voršakom (1836-1880) u Rimu i slikarom Ivanom Simonettijem (1817-1880) u Veneciji. Prema riječima Đure Vandure "neprekinuta suradnja s Voršakom traje i nakon 1875., a djela nabavlja i preko Bertinija, tadašnjeg upravitelja Brere, iz milanskih antikvarijata".⁴

Kako skulptura *Ecce homo* nije objavljena među antologijskim djelima kiparice na internetskoj stranici Fondacije Marcello i Galerije Marcello u Fribourgu, svoje sam spoznaje 2012. saopćila povjesničarki umjetnosti dr. Caterini Pierre, profesorici povijesti umjetnosti s Odsjeka za umjetnost na City University of New York, Kingsborough Community College, koja je 2010.godine publicirala knjigu *Genius Has No Sex. The Sculpture of Marcello (1836-1879)*. Zbog navedene kiparičine prakse repliciranja uputila sam joj upit postoje li možda verzije poprsja *Ecce homo*, i ako da, koje je od njih original prema kojemu su ostale verzije klesane, no, ne dobivam odgovor⁶. Na str. 92. navedene monografije objavljena je fotografija originalne mramorne skulpture *Ecce homo* izložene na Salonu 1875., koju autorica datira godinom 1875., te navodi Fondaciju Marcello u Fribourgu koja je u posjedu objavljene fotografije. Razvidno je da tijekom svog istraživanja dr Pierre nije došla do spoznaje da se original nalazi u Modernoj galeriji u Zagrebu. Reprodukcijska djela u posjedu Fondacije Marcello je tiskana u specijaliziranoj Goupilovoj tiskarnici izvan Pariza. Trgovci umjetninama Goupil et Cie bavili su se tiskanjem i prodajom reprodukcija umjetničkih djela, postavši poznatim diljem svijeta, a u tu svrhu su angažirali poznatog umjetnika Jean-Léon Gérôma. Usporedbom žive skulpture i djela s fotografije u monografiji dr. Pierre očito je da je zagrebački *Ecce homo*, izložen u Zagrebu u akademijim arkadama 1889., pronađen originalna skulptura s kojom Marcello konkurira na pariškom Salonu 1875.

Upravo je objavljena fotografija originalne mramorne skulpture *Ecce homo* izlagane na Salonu 1875. značajan dokument na kojemu temeljimo našu spoznaju i argumentaciju. Izloženu skulpturu *Ecce homo* snimio je nepoznat fotograf na Salonu u Parizu 1875. Upravo komparativna analiza djela na fotografiji i žive skulpture pokazuje je da je *Ecce homo* iz Moderne galerije u Zagrebu skulptura s izvorne fotografije iz vremena njena izlaganja. Osim znatnijih oštećenja/rana na skulpturi iz Moderne galerije (preplet trnove krune i otkrhnuti dijelovi na bazi okruglog postolja), koja su rezultat pređenog životnog puta skulpture tijekom dva stoljeća, djela su identična u stavu, izrazu, obradi mramora i deskriptivnim pojedinostima. Čak su dvije žile u mramoru na bazi okruglog postolja na istom mjestu i iste su dužine kako na fotografiji tako i na pronađenom originalu. Prema riječima Magnusa von Wistingausena, Wistinghausena člana Upravnog vijeća Fondacije Marcello u Fribourgu, stručnjacima iz Upravnog vijeća Fondacije je poznato da je u vlasništvu Moderne galerije mramorno poprsje *Ecce homo*. Gospodin Wistingausen Wistingausen navodi Henriette Bessis koja ističe skulpturu povijest skulpture *Ecce homo* u katalogu raisoneé *Marcello: Sculpteur* iz

1980., potom Fondaciju Marcello u čijem je vlasništvu originalan gipsani odljev i različite studije koje su mu prethodile, te Musée d'Art et d'Histoire u Fribourgu koji je u posjedu mramornog poprsja *Ecce homo* izloženog u muzejskoj Galeriji Marcello. Iz kataloga dr Bessis razvidno je da na izložbi kiparice Marcello 1980. godine nije bilo izloženo originalno, iz kararskog mramora isklesano poprsje *Ecce homo* izlagano na Salonu u Parizu 1875., već drugačije oblikovano mramorno poprsje istog sujeta u posjedu Musée d'Art et d'Histoire iz Fribourga. Otkriće originala u vlasništvu Moderne galerije pobija, ili barem revidira pogrešku u identifikaciji djela u navedenom katalogu raisonné dr Bessis. Povijest originalne skulpture koju je naručio biskup Strossmayer, a navodi ju dr Bessis, ne odnosi se na reproducirani izložak (kat.46, repr. M 14, str.180) u vlasništvu Muzeja u Fribourgu, već na pronađeni original u vlasništvu Moderne galerije u Zagrebu. Iznenaduje stoga da u povodu kiparičine retrospektive 1980. ni Modernoj galeriji, niti Gliptoteci HAZU u Zagrebu nije upućen upit za posudbu ovog antologijskog djela. U navedenom katalogu izložbe dr Henriette Bessis kao i u knjizi *Genius Has No Sex* autorice dr Catarine Y. Pierre reproducirana je fotografija originalnog poprsja iz vremena izlaganja na pariškom Salonu.

Razriješivši tajnu izgubljene skulpture *Ecce homo*, nakon ustrajnosti da privolim dr Schuster Cordone da se originalna skulptura visokih umjetničkih dosega izloži na velikoj retrospektivi kiparice u Fribourgu 2014-2015., dr Schuster, potvrdivši prethodno utemeljenost istraživanja i istinitost ovog otkrića, odgovara kako na žalost, zbog financijskih poteškoća to neće biti moguće.

Kiparica Marcello - Cherchez la femme

Adèle d'Affry (Fribourg, 6.7.1836. - Castelammare blizu Napulja, 14.7.1879.) potomak je aristokratske obitelji (otac kont Louis d'Affry i majka markiza Lucie de Maillardoz) koja potječe iz kantona Freiburg u Švicarskoj. Adèle i mlađa sestra Cécile provode djetinjstvo u mjestu Givisiez nedaleko Fribourga. U ranom djetinjstvu ostaju bez oca, i pod majčinom brižnom skrbi se privatno školuju primjereno njihovom visokom statusu. Adèle pohađa privatnu poduku iz crtanja, slikanja akvarelom i kiparstva. Kao sedamnaestogodišnjakinja kiparsku poduku dobiva od švicarskog kipara Heinricha Maximilliana Imhofa u Rimu (1853.-1854.) gdje se oduševljava Michelangelom. Godine 1856. u dobi od devetnaest godina udaje se u Rimu za Don Carla Colonna, vojvodu od Castiglionea (potomka Vittorie Colonna, poetese i privržene družice Michelangela Buonarottija), dobivši time naslov vojvotkinje, a time i vrlo zahtjevne statusne zadaće koje je trebalo uskladiti s izazovima kiparskog poziva. Ostaje udovicom sedam mjeseci nakon udaje, nikada se više ne preudavši. Zbog obiteljskih nesuglasica i neispunjavanja Don Carlove oporuke ostaje bez nasljeđa, zadržavši jedino status vojvotkinje. Adèle napušta frivolnost svojih



društvenih zadaća i odlučuje se sasvim posvetiti kiparstvu. Godine 1858. nastanjuje se u Rimu gdje pristupa međunarodnom kiparskom kolektivu koji se okuplja u blizini Piazze di Spagna. Kako je ovisila o narudžbama koje su joj omogućavale prihod, kao i većina kiparica radila je tada popularne portretne biste.

Godine 1861. nastanjuje se u Parizu. Kao ženi nije joj dozvoljeno upisati se na École des Beaux-Arts, no uspijeva dobiti posebnu dozvolu kako bi mogla studirati anatomiju i prisustvovati seciranju na École pratique de médecine, no pod uvjetom da bude odjevena kao muškarac.

Prijateljstvo sklapa s glasovitim osobama iz umjetničkih krugova – kompozitorom Giacocom Rossinijem, slikarom Eugenom Delacroixom, francuskim kiparom Auguste Clesingerom i Jean-Baptiste Carpeauxom s kojim se upoznaje u Rimu 1861.godine i s kojim će je tijekom života povezivati iskreno prijateljstvo. Njegovu će osobnost, pred samu kiparevu smrt, uvijekječiti u portretnom poprsju izvedenom u gipsu 1875. Godine 1863., u dobi od dvadeset i sedam godina, po prvi put sudjeluje na pariškom Salonu izloživši tri skulpture, uključujući portretnu mramornu bistu *Bianca Capello* (vojvotkinja od Toskane, vrijeme renesanse) nastalu 1863. koju kritika visoko ocjenjuje i kojom se Adèle Colonna po prvi put potvrđuje kao profesionalna kiparica. Godine 1873. biste *Bianca Capello* i *Abesinijski pogavica* za svoju zbirku kupuje Musée du Luxembourg javno ih izloživši. Time Marcello postaje jedinom kiparicom čiji su radovi izloženi u tom muzeju krajem devetnaestog stoljeća.

Has no Sex . The Sculpture of Marcello (1836-1879) : Kako je postala Marcello: obiteljska povijest i kratka biografija Adèle d'Affry vojvotkinje Castiglione Colonna, 1836-1879; Portreti obitelji, prijatelja i suvremenika; Herojski značaj žene u zrelih radovima kiparice Marcello, 1863-1876; Skulptura i zvuci tišine: Marcello i glazba..

Vidjevši fotografiju skulpture *Ecce homo* dr. Pierre priopćava kako nije znala "da mramorna verzija originala postoji u Zagrebu". Nije razvidno koje to djelo dr. Pierre smatra originalom.

Nekoliko renomiranih europskih povjesničarka umjetnosti također izučavaju život i djelo kiparice Marcello u kontekstu europske skulpture, osobito stvaralaštva žena umjetnica kasnog 18. i 19. stoljeća čije je umjetničko djelovanje bilo minorizirano. Mnoge umjetnice hrabro su se nosile sa strogim društvenim normama koje su sustavno potkopavale njihovu najdublju intimu : uvjerenje da imaju, a nije im dano pravo, odabrati kategoriju kojoj pripadaju i unutar koje će živjeti i kreativno djelovati. Nina Trauth, jedna od povjesničarki umjetnosti koje istražuju opuse kiparica 19. stoljeća, u svom znanstvenom članku naslovljenom *Pygmalions schwestern und verlassene psychen* daje primjere jedanaest velikih kiparica kasnog 18. i 19. stoljeća koje se izdvajaju iz povijesne datosti ženskih sudbina koja je mnoge potencijalne kreativne osobnosti osudila na samo djelomično ostvarenu umjetničku egzistenciju. Svoj tekst završava njihovim životopisima. Nepotrebno je reći da je jedna od "pygmalions schwestern" upravo Adèle d'Affry de Castiglione Colonna znana kao Marcello.

7 Želja da u izrazu spoji prkos s dignitetom osobe bila joj je inspiracijom za skulpturu *Pitija* - figuru svećenice i proročice iz Apolonovog hrama u Delfima, koja opijena svetim parama, egzaltirana moćima boga proroštva Apolona, u transu izvija tijelo i proriče sudbinu. O genezi i sagledavanju skulpture *Pitija*, o istraživanju kako je i zašto prihvaćanje tog djela bilo uvjetovano činjenicom da je autor skulpture žena, o kritici koja je s divljenjem prihvaćala umjetnice koje su znale stvoriti "muževne" skulpture, a osuđivala ih zbog pokušaja stvaranja kiparske karijere na tom dominantnom muškom teritoriju, o modelima koje je dijelila s kiparom Henri Regnaultom, o intrigantnoj tezi da je za tijelo Pitije golih grudiju Marcello koristila sebe kao model, o vizualnim kodovima za isčitavanje seksualnosti, vidi: Caterina Y. Pierre. *A new Formula for High Art: The genesis and Reception of Marcello's Pythia*. *Nineteenth-Century Art Worldwide* - a journal of nineteenth-century visual culture, volume 2, issue 3, 2003-2004.

8 Phoebe je epitet božice Artemis. U rimskoj mitologiji njen je ekvivalent božica Iova Dijana. Artemis personificira neovisan ženski duh, božica je djevice, ne podliježe emocijama i strastima, ljubavi i seksualnosti, aktivna je, usredotočena svijesti, njen odabir je odvojiti se od svijeta muškaraca i njihova utjecaja i ostvariti bliskost s drugim "feministicama". Phoebe je božica britkog intelekta, istraživačica, arhetip "divlje žene koja trči s vukovima". Djelo je vlasništvo Muzeja umjetnosti i povijesti u Fribourgu.

9 Za bistu *Gorgone/Meduze* Marcello nalazi inspiraciju u operi Perzej francuskog skladatelja Jean Baptiste Lullyja (1632-1687). Glavu Meduze modelira u glini prema izrazu lica pjevačice koja pjeva ariju *Gorgone*, a koja joj je bila modelom. Prema kiparičinim riječima ljepota Meduze spoj je prezira, bijesa i prkosa. Izlivena je u bronci u nekoliko varijanti. Ocijenivši značenje njena stvaralaštva Theophile Gautier prozvaao je kiparicu Marcello "George Sand suvremenog kiparstva". Djelo je u vlasništvu Muzeja umjetnosti i povijesti u Fribourgu. Marcello je osobno poznavala cijenjenu književnicu poznatu pod pseudonimom George Sand (1804-1855) - pseudonim Aurore Dupin, u nekoliko navrata tijekom 1865. George Sand posjećuje Marcellov studio da bi vidjela njenu *Gorgonu*. O razlozima korištenja pseudonima među književnicama i umjetnicama vidi poglavlje *Becoming Marcello: Pseudonyma, a Genius Has No Sex*. *The Sculpture of Marcello* (1836-1879), str. 45-48, Éditions de Penthès, Museum of the Swiss Abroad, Geneva, 2010.

Zbog velike želje da se profesionalno potvrdi kao kiparica, svoje radove od godine 1863. počinje potpisivati muškim pseudonimom "Marcello", imenom omiljenog joj venecijanskog baroknog skladatelja Benedetta Marcella (1686-1739). Pseudonim Marcello sakrio je njen spol od šovinističkog žirija i omogućio da njen rad bude ocijenjen na temelju kvalitete a ne spola ili reputacije. Iako je njen identitet ubrzo otkriven, kiparica nastavlja redovito izlagati pod muškim pseudonimom. Marcello postaje poznatom u umjetničkim krugovima diljem Europe. Nižu se izložbe i priznanja: Exposition des beaux arts, Lille, 1866., Royal Academy, London, 1865. i 1867., Exposition International des beaux arts, München, 1869., Exposition du Cercle de l'union artistique, Paris, 1867., Exposition Universelle, Beč, 1873. Tijekom 1868. Marcello intenzivno putuje - posjećuje Genovu, Milano, Veronu, Beč, Firencu i Rim, te Španjolsku u društvu slikara Henri Regnaulta i Georgea Clairina. Sva ta putovanja bila su od velike važnosti za njen umjetnički razvoj (kopiranje u muzejima, upoznavanje s umjetnicima, slikanje tijekom putovanja). Godine 1869. umjetnički krug prijatelja proširuje na kompozitore Herberta Liszta i Charlesa Gounoda te književnika Prosper Mériméea. Prijateljuje sa slikaricom Berthe Morisot (1841-1895) koju portretira u nekoliko navrata i s kojom je povezuje sudbina žena umjetnica. O njevoj ustrajnoj bitki za javnim priznanjem govori anegdota kako odbija Eduarda Maneta koji ju želi portretirati, iz straha da će ju veza s protivnikom oficijelnog umjetničkog establishmenta kompromitirati. Umjesto Maneta portretira ju Gustave Courbet 1870. godine. U periodu između siječnja 1869. i travnja 1870. koje provodi radeći u Rimu, umjetnica pokazuje iznimnu kreativnost koja doseže vrhunac u skulpturi prirodne veličine *Pitija* (Sibila) nastaloj u Rimu godine 1870. kojom portretira suvremenu, energičnu, snažnu i moćnu ženu provokativnog izgleda – tip femme-fatale. Charles Garnier koji je u Rimu vidio skulpturu modeliranu u glini, a nakon dvije godine u Parizu izlvenu u bronci, otkupljuje ju godine 1875. za parišku Operu Garnier i smješta u Grand Foyer, u nišu ispod reprezentativnog stubišta.⁷ Oprezno će hvaliti ovo jedino dekorativno djelo u čitavom zdanju koje izvorno nije bilo namijenjeno pariškoj Operi.

Ženske portretne biste koje čine velik dio njena opusa, prema riječima povjesničarke umjetnosti dr. Catherine Y. Pierre "primjeri su ako ne feminizma, onda zasigurno "profemale" estetike. U njima se primjećuje kiparičino unutarnje propitivanje vlastitih feminističkih nazora. Prema riječima dr. Pierre "njene su skulpture značajne i od vitalnog značenja za studij feminizma u 19. stoljeću budući da tematski predstavljaju herojske povijesne, mitološke i suvremene žene koje su stekle izvjestan stupanj moći i autonomnosti". Nisu to bile samo velike teme već i osobni autoričin izbor koji se temeljio na značajkama emancipiranih ženskih mitoloških likova poput Phoebe⁸ čije osobine kiparica nalazi u kontesi Mélanie de Portalès portretiravši je 1875. i nazvavši djelo *Phoebe. Gorgona/Medusa* (1865., mramor)⁹ ima

identitet samosvjesne žene fiksirajućeg hipnotizirajućeg pogleda i zmijolikih uvojaka, božicu Iova *Dijanu* (1862., visoki reljef, crveni vosak, Fondacija Marcello, Fribourg) preobražava u androgini lik izduženog golog, mršavog tijela, otkrivenih grudi, pokrivenu i ovijenu naboranom tkaninom od trbuha i bedara do koljena, koja je usnula nakon čina izvršenog u svojevrsnom transu. Marcello je vrlo eksplicitna : crvena boja voska iz kojeg modelira usnulu božicu krv je koja se slijeva po "lovcu", prekriva ju sasvim, natapa tlo. Dijana je u mitologiji jedna od triju božica djevice čiji je glavni atribut djevičanstvo koji ju čini simbolom čednosti. Marcello čednost (bjelinu djevičanstva) sagledava u kontekstu priče o Iovu u kojoj krvarenje (crveno) ima ritualno i simboličko značenje stanja bakanalijske opijenosti kojom se Dijana kroz subjektivnu žudnju odvaja od atributa djevičanske čistoće.

Sedamdesetih godina, oboljevši od tuberkuloze, prelijepa Marcello nalazi olakšanje u toploj i suhoj klimi u Italiji i intenzivnije se posvećuje slikarstvu. Nadahnjuju ju djela bliskog prijatelja Eugena Delacroixa - godine 1873. crta studiju glave u olovci prema slici *Smrt Sardinopolosa*, a za bistu u bronci *Abesinijski poglavica* (New York, Dahesh Museum of Art) iz 1870. inspiraciju pronalazi u crtačkom albumu *Prizori iz Maroka*. Dok se borila s tuberkulozom koja je polako slabila njeno zdravlje, sve je ozbiljnije razmišljala o budućnosti svojih skulptura i slika i o mjestu njihove stalne prezentacije u javnosti. Osnivanju muzeja koji bi bio otvoren nakon njene smrti, posvetila je slijedeće dvije godine svog života. Osmislila je i razradila svoj san o Musée Marcello (Musée Colonna). Svoje želje u detalje opisuje u pismu otposlano svom šogoru barunu Maurice d'Ottenfelsu s potpunim povjerenjem da će se on pridržavati njenog testamenta: "Moji dani su odbrojeni. Skraćeni su bolešću i brigama neodvojivim od moje umjetničke karijere. Zatvorena unutar ograničenja koja sputavaju moj daljnji umjetnički rast nisam postigla sve ono o čemu sam sanjala. Zato je prirodno da ono što nisam mogla učiniti kompenziram ostavljajući kolekciju svojih radova, i da sva ta djela, sve kreacije iz mog umjetničkog života budu izložene u mom rodnom Fribourgu u Švicarskoj".¹⁰ Shrvana tuberkulozom kiparica Marcello tragično umire 16. srpnja 1879. u dobi od 43 godine u mjestu Castellamare nedaleko Napulja, ne ostavivši u testamentu upute koja će djela biti izložena u njenu Muzeju. Spominje samo svoj slikarski portret autora Edouarda Blancharda iz 1877. Te iste godine napisala je svoju oporuku, a nešto ranije izradila nacrt za svoju grobnicu. Prema vlastitoj želji pokopana je u mjestu Givisiez nedaleko Fribourga.

Muzej Marcello otvoren je za javnost 1881.g. u zgradi Licea Koledža Sv. Mihovila u kiparičinu rodnom gradu Fribourgu a među 100 izložaka nalaze se skulpture, slike, grafike, djela bliskih prijatelja (Delacroix, Fortuny, Courbet, Regnault, Carpeaux) i suvremenika, starih majstora, tapiserije i razni umjetnički predmeti.

Muzej je zatvoren 1936. kada kiparičinu ostavštinu nasljeđuje Musée d'Art et d'Histoire, iako je danas u njemu izložen tek manji broj njenih djela. Izgubila se tako originalna koncepcija ovog malog, nestalog muzeja, a inventar njenog studija, osobne stvari i korespondencija ostaju u obitelji. U vrijeme otvorenja, Musée Marcello bio je jedan od prvih privatnih muzeja u Švicarskoj i jedini muzej u Europi devetnaestog stoljeća kojeg je osnovala žena kiparica.

Kiparica Marcello izborila je mjesto svojoj skulpturi i mjesto za skulpturu općenito u Europi 19. stoljeća. Postavši Marcello ukazala je na širi društveni problem u afirmiranju žena umjetnica u tadašnjem dominantnom muškom zanimanju, volju i hrabrost da kao kiparica posvjedoči kako "genij nema spola". Fraza je danas ušla u uporabu i primjenjuje se na žene čije stvaralaštvo dokazuje kako genij nikada nije bio, a neće ni postati rodna specifičnost.

Afirmirajući se u umjetničkim krugovima Pariza, Rima i Fribourga u samo dva desetljeća kiparica Marcello ostvarila je izvanredna djela neoklasicističke i eklekticističke morfologije koje su u njenu stvaralaštvo zapravo stilska konvencija s obzirom na izrazitu slobodoumnost kiparice u tematskom odabiru i sadržajnoj interpretaciji. Svojom najpoznatijom skulpturom *Pitija*, prema prosudbi dr. Pierre, kiparica Marcello svojim je kiparstvom nago-vijestila simbolizam karakteristikama kao što su motiv, dekadentnost i iracionalna duhovna stanja.

Poslano: 17.12.2012.

THE ORIGINAL SCULPTURE "ECCE HOME" FIRST EXHIBITED AT THE PARIS SALON IN 1875. A CONTRIBUTION TO RESEARCH INTO THE OEUVRE OF THE SCULPTRESS MARCELLO

In the second half of the 19th century at exhibitions in London, Paris, Munich, Rome and Vienna, Swiss painter and sculptor Marcello (Adèle d'Affry Castiglione Colonna), among the most prominent female artists of Europe in the second half of the 19th century, exhibited her works. Unwilling to have her gender and status as duchess prejudice the acceptance and evaluation of her sculptures, she adopted a male pseudonym, Marcello, by which she became professionally known.

The sculptress Marcello was not unknown in this milieu either. In Zagreb, during the 19th and in the first half of the 20th century, the public had the chance to see her sculpture *Ecce homo*, also known as *Christ or Redeemer of the World*, exhibited in the arcades of the Academy's gallery, which tells of the importance of this sculptress from the viewpoint of social and cultural trends, i.e. the connections between Croatia and contemporary European artistic movements. Bishop Josip Juraj Strossmayer, who in 1889 donated the marble bust *Ecce homo*, the work of Marcello, the sculptress, to the Academy's gallery in Zagreb for its display, had a key role in the 1865-1905 period in the procurement of domestic and foreign works of painting and sculpture (old masters) as well as contemporary (19th century) work, from both Croatian and wider European sources.

Experts who came across this work in the country during the second half of the 19th and during the 20th century were aware of the basic facts about the artist's life and work, but her oeuvre, reputation and importance in European 19th century were not a major subject of interest for them. Although valued during her lifetime, after her death in 1879, Marcello fell into oblivion, like many European artists who belonged to the 19th century tradition of academicism. She was rediscovered in the 1970s, when there was an increased interest in the work of female artists and the art of the academic tradition of the 19th century was revalued.

***Ecce homo*, dated 1875, is the sculptress' anthology piece in religious topics and was the first sculpture entered into the Inventory of Artworks of the Modern Gallery of the JAZU, inv. no. MG-80, with the following data: author: Castiglione-Colonna-Marcello; title of the artwork and signature: *Ecce homo*, signature: pedestal; format: H. 0,800 m; technique: Carrara marble; entered the collection: Sbr. 3; note: in the Glyptothèque – safekeeping June 1, 1954 – no. 114, contract no. 65 [inventory kept by Ruža Gliha].**

The article endeavours to reconstruct the path taken by the sculpture and acquaint us with the facts about where the sculpture was obtained. In the second half of the 19th and in the first decades of the 2th century we can find it in the display of the Academy Gallery, as shown by the catalogues already mentioned. Also discussed are the arguments proving the authenticity of the sculpture, i.e., ascertaining that it is indeed the lost original sculpture that Marcello showed at the Paris Salon in 1875.

10 Neditirano pismo, c. 1876-7. Arhiv Fondacije Marcello, Freiburg, Fribourg, Švicarska. *Caterina Y. Pierre: The rise and fall of the Musée Marcello. Journal of the History of Collections, vol. 18 no. 2 (2006), str. 211-223*